

Jan Dostal: Jak se to má s anthroposofií a Obcí křesťanů

Aneb: „Smí se vůbec anthroposof účastnit náboženského života?“

V poslední době se v naší Anthroposofické společnosti začalo - přiznám se, že nevím z jakého podnětu - diskutovat o vztahu mezi Anthroposofickou společností a Obcí křesťanů, a to až po otázky jako: „Smí“ se anthroposof účastnit náboženských obřadů? Není to v rozporu s jeho vnitřním úsilím? Ty otázky mají své oprávnění. A je jistě nasnadě, že při hledání odpovědi se člověk pídí po tom, co o tom kdysi pronesl Rudolf Steiner. Jenomže v tu chvíli vyvstává nebezpečí, že se určitý Steinerův výrok začne chápat jako všeobecně a provždy platné dogma, jímž „je třeba se řídit“, aniž se vezme v úvahu, že každý výrok představuje jedno určité hledisko, zatímco každá věc má více různých stránek. Právě toto Steiner neúnavně zdůrazňoval, a proto se všemožně snažil osvětlovat věci nikoli jednorázově a jednou provždy, ale opakovaně a z různých hledisek. Bylo tomu tak i s otázkou vztahu mezi Anthroposofickou společností a Obcí křesťanů. Steiner se k ní vyjádřil mnohokrát. Tento článek by chtěl napomoci objektivnímu přístupu k této otázce tím, že uvede větší počet Steinerových poukazů. Nebudou to ještě všechny jeho výroky v té věci, ale obsáhnou jeho základní pohled na ni.

Jak víme, spočívá základní rozdíl mezi anthroposofickým duchovním úsilím a náboženským prožíváním toho druhu, jak se o ně snaží Obec křesťanů, v tom, že anthroposofie je cestou za poznáním, kdežto Obec křesťanů nabízí vnitřní cestu založenou na zbožnosti. Anthroposofická cesta začíná myšlením, přičemž anthroposof si tvoří myšlenky o nadsmyslových skutečnostech a měl by se vnitřně spojovat s těmito myšlenkami tak, aby mohly postupně ovlivnit jeho cit a jeho vůli. Časem by měl získat citový poměr k světu značně odlišný od citových přístupů dnes běžných a měl by získávat i podněty k činnosti odlišné od všeobecně rozšířených podnětů. Ve zkratce se to dá všechno vyjádřit asi tak, že z jeho myšlenkové práce by se v něm měl zrodit úctyplný náboženský vztah ke světu. - Jinak je tomu u člověka, který se z náboženské touhy účastní života v Obci křesťanů. Ten zpravidla nebude hledat poznání, ale bezprostřední kontakt s vyšším světem. Ale jeho náboženský život v něm bude probouzet bezděčnou touhu po stále jasnějším vědomí o podstatě vyššího světa; tak je pravděpodobné, že bude v postupu svého náboženského prožívání vnikat - více nebo méně - i do světa anthroposofických poznatků. Jeho cesta tedy povede od zbožnosti k poznání (což je ostatně cesta příbuzná cestě člověka usilujícího o vlastní poznatky vyššího světa - ve smyslu Steinerovy knihy „O poznávání vyšších světů“). Vrátime se do doby, kdy byla na podzim r. 1922 založena Obec křesťanů. Neměla ještě tento název, označovala se prostě za „Hnutí za náboženskou obnovu“. Její představitelé se tehdy rozjeli po různých končinách Německa, aby tam založili první sbory. Kde měli najít zájemce o nový náboženský impuls? Paní Steinerová vzpomíná: „U leckterých anthroposofů se objevilo heslo: Dr. Steiner si přeje, aby Hnutí za náboženskou obnovu nastoupilo na místo anthroposofie; to že prý je názor Dr. Steinera. Podobně tomu bylo v počátcích hnutí pro sociální trojčlennost, kdy se začalo říkat, že to má nastoupit na místo anthroposofie...“

Objevovaly se skutečně příznaky, že lidé věří, že anthroposofii je třeba odbourávat. Lidé odříkali cykly přednášek u nakladatelství a podobně." (12. 7.1923, GA 345)
Je přirozené, že R. Steiner se proti tomu vehementně ohradil. Vyjádřil to ve známé interní přednášce pro členy Anthroposofické společnosti (30.12.1922, GA 219).
„Právě pro zdárný vývoj obou hnutí je nutné, aby zůstala čistotně od sebe odlišena. Proto je pro začátek rozhodně třeba..., aby se přihlíželo přísně k tomu, aby Hnutí pro náboženskou obnovu působilo ve všech směrech v kruzích, které jsou mimo anthroposofické hnutí."

Nesmí se dít to, aby se snad anthroposofické pobočky přetvářely ve sbory pro náboženskou obnovu, ani pokud jde o hmotné prostředky, ani duchovně." „To, co tady vyslovuji, vyslovuji samozřejmě proto, aby v Anthroposofické společnosti byly tyto věci správně chápány, aby se snad - jak se to prý událo - neříkalo: „Tak ono to s anthroposofickým hnutím nešlo, tak bylo teď založeno Hnutí pro náboženskou obnovu jako to správné."

„Anthroposofickou společnost nechápe někdo, kdo sám sebe nepojímá tak, že může být tomuto náboženskému hnutí rádcem a pomocníkem, že se však v něm nemůže bezprostředně potopit, ztratit. Činí-li tak, pracuje na dvojím: za prvé pracuje na rozbití a roztržení Anthroposofické společnosti, za druhé pracuje na neplodnosti Hnutí pro náboženskou obnovu."

Ti, kdo jednou našli cestu do Anthroposofické společnosti, ti nepotřebují žádnou náboženskou obnovu. Neboť čím by byla Anthroposofická společnost, kdyby teprve potřebovala náboženskou obnovu!" Tento poslední výrok Steiner později upřesnil takto: „Anthroposofie nepotřebuje žádnou náboženskou obnovu - tak máte tu větu v úplně správné formulaci." (12. 7.1923, GA345)

Je to vlastně samozřejmé. Anthroposofie, která má za cíl vést člověka myšlenkami duchového poznání ke zbožnosti, jistě nepotřebujete „náboženskou obnovu". Kdežto jednotliví členové se blíží tomuto ideálu často jenom velmi nedokonale. Ale ani jejich anthroposofické úsilí nelze suplovat náboženským životem, jehož cesta má jiný směr. Na druhé straně si nelze namlouvat, že po anthroposofické cestě by měli a mohli putovat všichni lidé. Lidé vyžívající se především citově se pro ni bezpochyby nerozhodnou.

Ale právě tito lidé - a to i tehdy, budou-li to lidé nadmíru prostí - budou moci zakotvit v Obci křesťanů a tím se postupně otvírat i pro hlubší poznatky.

„Jestliže jsem řekl, že anthroposofie si nemůže nic počít s lidmi s nejasným, neuvědomělým pudem, nýbrž jedině náboženské hnutí, tedy je to správné. Ale neznamená to, že by náboženské hnutí bylo odkázáno obzvlášť a výhradně na tento druh lidí, nýbrž že anthroposofie si s nimi nemůže nic počít. Na tyto lidi může působit jenom kult, nikoli anthroposofie." (12. 7.1923, GA 345)

Už v počátcích práce Obce křesťanů se objevovaly úsudky, že Obec křesťanů je patrně vhodná pro lidi „vnitřně méně vyvinuté“, anthroposofie pro „pokročilejší“. Když bylo předneseno R. Steinerovi, že někteří lidé takto uvažují, odbyl to skoro žertem: Otázka: „Lidé říkají, že anthroposofové mají univerzitu, Obec křesťanů mateřskou školkou. Odpověď: „... Takové lidi není třeba brát tragicky, nad těmi přece není třeba se rozčilovat.“ (12. 7.1923? GA 345) Ale přece jenom může někomu vytanout otázka, zdali je vůbec na místě, aby se někdo účastnil jak práce Anthroposofické společnosti, tak akcí Obce křesťanů? Je třeba uvážit, že lidská duše není určována jakýmkoli schématem. Proto R. Steiner nevyklučuje, že člověk putující po anthroposofické cestě může mít současně i intenzivní náboženské potřeby: „Myslete si člověka, který jde anthroposofickou cestou. Pak se na určitém bodě objeví potřeba neuskutečňovat náboženský kult pouze mediativně, nýbrž prožívat jej, takže to všechno bude pociťovat jako něco, co k němu patří, co k němu přichází, právě tak jako se člověk obléká a nechodí nahý... Psychologicky se to má tak, že se nemůžeme obejít bez kultu, protože vznikl z náboženské potřeby.“ (12.7.1923, GA345)

Měl by se anthroposof přesto vyhýbat zážitkům, které člověk získává z kultu (tedy duchovním zážitkům, které nevycházejí z jeho vlastní vnitřní aktivity)? Tady se R. Steiner vyjadřuje obdobně radikálně, jako když varoval před zamlžováním rozdílů mezi cestou anthroposofickou a náboženskou: „Jsou ovšem anthroposofové, kteří tvrdí, že jistí pokročilí by se mohli obejít bez kultu. Tato otázka by vlastně vůbec nebyla mohla vzniknout, kdyby lidé k tomu přistupovali správným způsobem. Vůbec nevím, z jakých podvědomých pohnutek vlastně mohla vzniknout. Neboť když dnes dojde k pohřbu, je přece povolána právě náboženská obec, aby se ujala kultu; a tak je povolána Obřadem posvěcení člověka pro celou existenci člověka, a ne snad jenom se záměrem, že to je něco dočasného, co jednou bude muset být vystřídáno něčím jiným. Je to něco věčného, pokud můžeme na zemi mluvit o něčem věčném. Takže tento rozpor, který, jak se zdá, vznikl u mnohých mezi vámi, že anthroposofie staví kult jako cosi méně významného, nebo že v budoucnu by muselo nastoupit něco jiného na místo současného Hnutí pro náboženskou obnovu, - tento rozpor se může zakládat jedině na citovém nedorozumění.“

Jakmile si ujasníte, že ten, kdo hledá anthroposofii, se přirozeně zaměřuje více na stranu poznání a že mu musíme přenechat, do jaké míry bude vyhledávat kult, - že na druhé straně lidé přicházející ke kultu budou tíhnout k poznání, ... že tedy budou vycházet z kultu a odtud se blížit anthroposofii, tedy si budete muset říct, že to je v jistém smyslu jenom druh dělby práce. Na tomto poli by vlastně nějaký vnitřní rozpor neměl vůbec vzniknout.“ (12. 7.1923, GA 345)

„Při takové příležitosti, kdy sociální poměry mají být posvěceny kultem, nebudu už nikdy nějak činný, aniž bude spolupůsobit zástupce náboženského hnutí. Na pohřbech už nebudu mluvit sám, bez kněze. Kult se musí konat. Tak se musí poněmáhlu vytvořit správný úsudek.“ (12. 7.1923 GA345)

Právě tím, že bohoslužba se neobrací v první řadě na myšlenkové schopnosti člověka, nýbrž na jeho zbožnost, má mimořádnou možnost sdružovat lidi ve společenství. Není tomu tedy tak, že v anthroposofických skupinách lidé nemohou prožívat obdobné vzájemné spojení? Tady R. Steiner připomíná, že i antroposofové mají možnost prožívat velmi hluboké společenství, jenomže u nich je třeba, aby k tomu cíli vyvinuli zvláštní aktivní úsilí: totiž žít při společné anthroposofické práci nejenom ve vlastních myšlenkách o tom nebo onom anthroposofickém poznatku, ale uvědomovat si, že v každém členu skupiny se antroposofie projevuje odlišně, individuálně, a tím také teprve prožívat realitu antroposofie, nejenom její obraz ve vlastním nitru: „Když skupina lidí prožívá anthroposofický obsah se správným myšlením, při němž lidská duše procítá tím, že prožívá jinou lidskou duši, pozvedá se tato duše skutečně do duchového společenství. Jde jenom o to, aby se vyvinulo doopravdy toto vědomí.

Je-li přítomno toto vědomí, a vyskytují-li se v anthroposofické společnosti takové skupiny, tak je v tomto - smím-li se tak vyjádřit - obráceném kultu, v opačném pólu kultu, přítomno něco, co je v nejvýznačnějším smyslu s to vytvářet společenství.

Dalo by se říci (chceme-li mluvit obecně): Obec shromážděná kolem kultu se pokouší přimět anděly, aby z nebes sestoupili do kultovní místnosti, aby byli mezi lidmi. Anthroposofické společenství se pokouší povznést lidské duše do nadsmyslového světa, aby se dostali mezi anděly. V tom je u obou prvek zakládající společenství." (3.3.1923, GA257)